

— ліквідувати в майбутньому поняття ліцензійного обсягу; встановити, що максимальна кількість студентів ВНЗ може визначатися кадровим забезпеченням; наявною навчально-матеріальною базою; відповідним замовленням держави або приватними установами;

— проводити акредитацію відповідно до критеріїв визначення якості освіти, визнаних Міжнародною мережею агенцій з оцінки якості вищої освіти (International Network of Quality Assurance Agencies in Higher Education, INQAAHE) й у тісній співпраці з цією мережею; встановити принцип неовоб'язковості офіційної (державної) акредитації як такої, що є підтвердженням відповідності отриманої освіти потребам окремих професійних галузей в Україні, однак не є умовою продовження терміну дії ліцензії;

— зосередити діяльність МОН на забезпеченні підтримки інвестицій у вищу освіту через розвиток системи надання кредитів на навчання і через сприяння підтримці вищої освіти з боку приватних організацій і осіб.

2.3. Державне регулювання діяльності у науковій і науково-технічній сферах

Технологічний стрибок ХХ ст., обумовлений науково-технічним прогресом та науково-технічною революцією, призвів до зміни стратегічного вибору (політико-економічного, соціально-морального, техніко-технологічного і т. ін.) розвитку держав. Сучасне суспільство все більш виразно почало набувати контурів нового, постіндустріального суспільства. Уперше цей термін використав відомий американський соціолог Д. Белл ще в 1959 р. у тому значенні, у якому він використовується і на даний час. Ідеться про новий етап у розвитку сучасної ринкової економіки, а можливо, і взагалі про нову економічну систему. Постіндустріальне суспільство — економічна система майбутнього, для якої характерною рисою є перетворення знань у головний економічний ресурс. Іншими характерними рисами постіндустріального суспільства є: велика маса накопичених знань, утілених у великих масштабах НДДКР, і швидке освоєння їх резуль-

татів економікою; величезне поширення всіх видів освіти (особливо вищої і різних форм післявузівської освіти), інформатизація всього життя суспільства; лібералізація господарського життя, що виражається у зменшенні державного втручання в господарське життя, принаймні прямого (через державну власність і адміністративне регулювання); глобалізація господарської діяльності, у результаті якої для помітного числа фірм увесь світ став єдиним ринком, для багатьох фірм — єдиним ринком став їх регіон земної кулі для ще більшого числа компаній — експорт та імпорт продукції й економічних ресурсів став не епізодом, а систематичною операцією.

Ці глибокі і стрімкі переорієнтації в суспільстві по-різному відобразились на економічному розвитку країн та на світовому господарстві в цілому.

Зважаючи на те що постіндустріальний господарський уклад передбачає, що основну частку свого багатства держава створює не за рахунок матеріального виробництва (як це характерно для індустріальних господарств), а за рахунок виробництва знань у найширшому сенсі цього терміна (технологій, ноу-хау, способів організації діяльності та дозвілля, дизайну, проектування та іншого), і реалізації цих «знанневих продуктів» у виробництві, у сфері послуг, у відтворювальних системах. При цьому власні потреби у продукції матеріального виробництва постіндустріальні системи більшою мірою останнім часом задовольняють за рахунок кооперування з іншими господарськими системами світу (доіндустріальними, аграрними, індустріальними — будь-якими). Для забезпечення такої «планетарної господарської експансії» необхідні світові виробничі, фінансові, транспортні, інформаційні мережі, урегульовані таким чином, щоб забезпечувати рух ними «знань» (від постіндустріальних країн у решту світу) і ресурсів та продуктів (у зворотному напрямі). Оформлення критичної маси таких інфраструктурних мереж завершилося у 70-ті рр. XX ст., що поклало початок епохи глобалізації і зробило можливим перехід країн-власниць цієї інфраструктури до постіндустріального етапу.

Країни, які не змогли вчасно увійти до «пулу власників світових інфраструктур», виявилися позбавленими «квитків у постіндустріальний клуб» і змушені задовольнятися роллю підпорядкованих залежних постачальників для світового господарства й економік пост-

індустріальних країн масової індустріальної продукції та інтелектуального ресурсу¹.

Україна якраз увійшла до числа тих держав, які не виграли цього «квитка», на що вплинуло багато чинників. Так, наприклад, Ю. Є. Атаманова зазначає, що переведення національної економіки на засади постіндустріальної, інноваційної парадигми повинно бути цілеспрямованим та швидким, а у випадку з Україною це питання набувало ще більшої гостроти у зв'язку із майже повним вичерпанням ресурсів для екстенсивного розвитку².

В. І. Мельникова до негативних об'єктивних факторів, які вплинули на формування національної економіки України, відносить:

– розвал Радянського Союзу й розрив традиційних економічних зв'язків;

– значну сировинну й, у першу чергу, енергетичну залежність від інших країн;

– деформовану, нераціональну неефективну структуру національного господарства (високомонополізовану, мілітаризовану економіку з потужним індустріальним потенціалом, що важко піддається структурній перебудові);

– ресурсомістке витратне виробництво;

– значну залежність від іноземної допомоги;

– важкі наслідки Чорнобильської аварії;

– велику частку виробництва, що знаходиться в тіньовій сфері³.

Можна наводити ще безліч причин та обставин, які призвели до неспроможності України посісти гідне місце в постіндустріальному співтоваристві, але принагідно зазначити, що держава є координатором, який обирає напрями свого розвитку та бере курс на досягнення певних цілей. Ресурсозабезпеченість, безперечно, відіграє далеко не останню роль на цьому шляху, але у випадку з Україною, що завжди була наділена достатнім масивом перспективних ресурсів, саме невір-

¹ Гринев, Б. В. Інноватика [Текст] : учеб. пособие / Б. В. Гринев, В. А. Гусев. – Харьков : Ирма, 2010. – 352 с.

² Атаманова, Ю. Є. Господарсько-правове забезпечення інноваційної політики [Текст] : монографія / Ю. Є. Атаманова. – Х. : ФІНН, 2008. – 424 с.

³ Мельникова, В. І. Національна економіка [Електронний ресурс] / В. І. Мельникова. – Режим доступу: http://pidruchniki.ws/15840720/ekonomika/natsionalna_ekonomika_-_melnikova_vi.

ність обраної державної політики призвела до того, що у потрібний момент вони перебували у стані занепаду.

Одним із основних чинників, які впливають на розвиток національної економіки у бажаному напрямку, є динамічний прогрес наукової та науково-технічної сфер. Але в сучасних умовах розвитку суспільних відносин, пов'язаних із здійсненням господарювання в цих сферах, ринкових та економічних механізмів його регулювання явно стає недостатньо. У такому випадку виникає гостра потреба у здійсненні регуляторної діяльності з боку держави.

Щоб зрозуміти сутність державного регулювання діяльності у науковій та науково-технічній сферах, спочатку потрібно ознайомитись із загальним розумінням поняття «державного регулювання».

Цьому питанню приділяли увагу такі вчені, як В. Б. Авер'янов, Н. О. Саніахметова, В. К. Мамутов, В. І. Коростей, Л. І. Давиденко, О. А. Вознесенська та багато інших.

Незважаючи на це ані в науці, ані в законодавстві немає узгодженості щодо чіткого визначення самого поняття «державне регулювання», щодо розмежування або співвідношення понять «державного регулювання», «державного управління» та «правового регулювання». Деякі вчені ототожнюють їх, інші розрізняють, вважаємо за потрібне визначитись із нашою позицією з цього приводу, оскільки поняття — це думка, що являє собою об'єднання предметів, явищ будь-якого класу за певними (загальними для цих предметів і в сукупності специфічними для них) ознаками, (властивостями, якостями), співвідношенням із іншими предметами¹. Правильне усвідомлення терміна й охоплення за його допомогою найсуттєвіших ознак того чи іншого поняття є необхідним для визначення й усвідомлення предмета дослідження.

Так, Б. В. Авер'янов зазначає, що найчастіше поняття державного регулювання використовується поряд із поняттям державного управління. Співвідношення між ними або не визначається вченими, або розкривається залежно від їхніх позицій щодо загальних уявлень про форми та методи діяльності держави.

Співвідношення між поняттями «державне регулювання» та «державне управління» вчений пропонує розглядати як похідне від тлумачення загальних категорій «регулювання» й «управління».

¹ Войшвилло, Е. К. Поняття [Текст] / Е. К. Войшвилло. – М. : Изд-во МГУ, 1967.

Він також звертає увагу на те, що на рівні загальної науки управління поняття «регулювання» та «управління» майже ніколи не використовуються як ідентичні, проте співвідношення між ними тлумачиться по-різному. Загальновизнано, що регулювання й управління як соціальні явища, маючи спільну сферу застосування, передбачають різний за характером вплив на об'єкти управління з метою досягнення певних результатів, тобто реалізації встановлених цілей та завдань управлінського впливу. При цьому регулювання охоплює порівняно з управлінням ширшу сферу організаційної діяльності. Управління означає цілеспрямований вплив саме на об'єкти управління, використання методів, що передбачають підпорядкування цих об'єктів управлінському впливу з боку суб'єкта управління. Регулювання ж пов'язане не стільки з впливом на об'єкти управління, скільки на оточуюче середовище. Воно передбачає високий ступінь альтернативності поведінки керованих об'єктів.

Водночас регулювання інколи розглядається як одна із функцій управління, що зумовлено теоретичною невизначеністю співвідношення між даними поняттями. Доцільніше оцінювати співвідношення між поняттями «регулювання» та «управління» в контексті не лише їхнього взаємозв'язку, а й загального поняття «організація» (або «організаційна діяльність»).

Науковець вважає «державне регулювання» більш широким поняттям, ніж «державне управління», оскільки охоплює ширшу сферу організаційності діяльності держави¹.

І. М. Ямкова та І. П. Глазгіна ототожнюють державне регулювання із правовим регулюванням, обґрунтовуючи це тим, що воно базується на нормативно-правових нормах, які закріплені у законах та підзаконних актах, та що це діяльність держави в особі державних органів, яка направлена на впорядкування суспільних відносин².

На наш погляд, такий підхід до розуміння державного регулювання є досить вузьким, оскільки правове регулювання є інструментом, засо-

¹ Авер'янов, В. Б. Адміністративне право України [Електронний ресурс] / В. Б. Авер'янов. – Режим доступу: <http://textbooks.net.ua/content/view/2569/15/>.

² Ямкова, І. М. Співвідношення правового регулювання і державного регулювання господарської діяльності. Проблеми правознавства очима молодих вчених [Текст] / І. М. Ямкова, І. П. Глазгіна // 36. наук. пр. за матеріалами Всеукр. наук.-практ. конф. «Проблеми правознавства очима молодих вчених», 31 січ. 2011 р. — Херсон ; Тернопіль : ХЮІ ХНУВС, 2011. – 204 с.

бом, за допомогою якого здійснюється державне регулювання. Так, і О. Ф. Скакун під правовим регулюванням розуміє здійснюване державою за допомогою права і сукупності правових засобів упорядкування суспільних відносин, їх юридичне закріплення, охорону і розвиток¹.

Н. Саніахметова під державним регулюванням розуміє засновану на законодавстві одну із форм державного впливу шляхом встановлення та застосування державними органами правил, спрямованих на коригування діяльності фізичних та юридичних осіб, що підтримується можливістю застосування правових санкцій при їх порушенні².

Російські вчені О. Альохін, А. Кармолицький та Ю. Козлов відмічають: уже давно мова йде щодо заміни системи прямого державного управління системою державного регулювання, трансформувавши в неї необхідні елементи прямого управління. І хоча державне регулювання стало вже повсякденним терміном, уживаним іноді як антипод державного управління, зміст його досі залишається недостатньо визначеним.

Науковці розглядають державне регулювання як одну із функцій державного управління. Зміст і механізм якої включає:

- а) нормативне регулювання шляхом встановлення загальних правил;
- б) його оперативне коригування відповідно до реальних завдань, які належить вирішувати управлінню;
- в) контроль за виконанням правових норм, що регулюють ті чи інші відносини;
- г) державний захист прав та інтересів учасників суспільних відносин, урегульованих відповідними правилами;
- д) координацію і загальний напрям їх діяльності;
- е) сприяння її успішному здійсненню;
- ж) визначення пріоритетів у структурній політиці;
- з) державні контракти (договори);
- и) реєстрацію;
- к) ліцензування та ін.³

¹ Скакун, О. Ф. Теория государства и права [Текст] : учебник / О. Ф. Скакун. – Харьков : Консум, 2000. – 704 с.

² Саніахметова, Н. Поняття державного регулювання підприємництва [Текст] / Н. Саніахметова // Укр. комерц. право. – 2005. – № 6. – С. 10–17.

³ Административное право Российской Федерации [Текст] : учеб. пособие / А. П. Алехин, А. А. Кармолицкий, Ю. М. Козлов. – М. : Зерцало-М, 2003. – 608 с.

Хоча автори й розглядають державне регулювання як функцію управління, але все ж таки не заперечують факту поступового зникнення з обороту поняття управління.

Цікавим є підхід до вивчення цього питання О. А. Вознесенської, яка також підкреслює, що в законодавстві та юридичній доктрині не існує однозначного тлумачення поняття державного регулювання, а більшість авторів розкривають поняття державного регулювання у конкретній галузі, зокрема у сфері економіки. Вона пропонує розмежовувати категорії регулювання чи управління в залежності від того, у якій галузі або сфері вони реалізуються¹. Така позиція, з нашої точки зору, є раціональною, оскільки управління і регулювання здебільшого відрізняються ступенем впливу (можна навіть сказати тиску) на той чи інший вид відносин, і вона повинна знайти своє закріплення у законодавстві.

Так, наприклад, Закон України «Про наукову і науково-технічну діяльність»² узагалі використовує формулювання «державне регулювання та управління», начебто розмежовуючи ці два поняття, але в подальшому не зрозуміло, що саме законодавець розуміє під управлінням та регулюванням, та які саме засоби чи механізми відносити до управління, а які до регулювання.

Отже, для господарського права, на нашу думку, не доцільно використовувати термін державне управління, з огляду на те що управління більш притаманне адміністративно-командній системі економіки часів СРСР, а засади ринкової економіки передбачають повну господарську самостійність суб'єктів господарювання, яка ґрунтується на ефективному державному регулюванні.

Ознайомившись із базовими поняттями, закріпленими в законодавстві та науковою доктриною, зокрема дослідивши погляди видатних науковців, можна перейти до визначення поняття державного регулювання діяльності у науковій та науково-технічній сферах, під яким, на наш погляд, можна розуміти законодавчо закріплену сукупність засобів

¹ Вознесенська, О. А. Сутність державного регулювання в галузі діяльності аудіовізуальних засобів масової інформації: до постановки питання [Текст] / О. А. Вознесенська // Часоп. Київ. ін-ту права. – 2010. – №3. – С. 94–98.

² Про наукову і науково-технічну діяльність [Електронний ресурс] : Закон України від 13.12.1991 № 1977-ХІІ. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1977-12>.

і механізмів впливу, регламентуючого, дозвоільного, контролюючого та стимулюючого характеру, направлених на реалізацію державної політики у науковій та науково-технічній сферах у відповідності із суспільними потребами. У Законі України «Про наукову і науково-технічну діяльність» встановлено, що розвиток науки і техніки є визначальним фактором прогресу суспільства, підвищення добробуту його членів, їх духовного та інтелектуального зростання. Цим зумовлена необхідність пріоритетної державної підтримки розвитку науки як джерела економічного зростання і невід’ємної складової національної культури та освіти, створення умов для реалізації інтелектуального потенціалу громадян у сфері наукової і науково-технічної діяльності, цілеспрямованої політики у забезпеченні використання досягнень вітчизняної та світової науки і техніки для задоволення соціальних, економічних, культурних та інших потреб¹.

Як уже зазначалось, очевидним на сьогодні є той факт, що для активного розвитку науково-технологічної сфери та сталого функціонування ринкової економіки потрібне виражене, цілеспрямоване та посилене державне регулювання.

Така ситуація є доволі суперечливою, зважаючи на те що економіка ринкового типу передбачає максимальне обмеження втручання держави у ринкові відносини, але наприкінці ХХ ст. було наочно доведено провальність формування та функціонування теоретично чистої ринкової економіки.

Так, В. Ф. Байнєв та В. В. Саєвич зазначають, що Україна, як і Росія, на початку 90-х рр. ХХ ст. була орієнтована на свідомо неконкурентну в умовах суспільства неоліберальну модель розвитку (сучасна форма лібералізму)².

Під неолібералізмом розуміється сучасний напрям економіки, який заперечує державне регулювання економіки, розглядає вільний ринок і необмежену конкуренцію як основні засоби забезпечення

¹ Харин, А. А. Инновационная экономика в России. Реалии и перспективы [Электронный ресурс] / А. А. Харин, В. П. Майборода. – Режим доступа: aeer.cctpu.edu.ru/winn/db_reg/articles/74.doc.

² Байнєв, В. Ф. Переход К инновационной экономике в условиях межгосударственной интеграции [Текст] / В. Ф. Байнєв, В. В. Саєвич. – Минск : Право и экономика, 2007. – 180 с.

прогресу і досягнення соціальної справедливості на основі економічного зростання¹.

Д. В. Задихайло також зазначає, що в 90-ті рр. існували міфологічні уявлення про ліберальну ринкову економічну модель, що начебто може існувати в сучасних позалабораторних умовах².

У своєму докторському дослідженні М. Д. Василенко аналізує стан сучасних господарсько-правових відносин та констатує, що в останні десятиліття у світі фактично домінували неоліберальні відносини, й доходить висновку, що неолібералізм містить багато чинників, які заважають інноваційному розвитку як одному з головних джерел економічного зростання. Він відмічає таку особливість, що на практиці прихильниками лібералізації ринку стає країна з найсильнішою економікою, для якої інші країни з обмеженнями ринку є перешкодою в реалізації власної економічної експансії. Так, розвинуті країни Європи, що входять до числа світових лідерів, виглядають консерваторами й відстоюють доцільність регулювання ринків³.

Такий стан речей є доволі зрозумілим для багатьох науковців, які неодноразово відмічають вигідність нав'язування примарної моделі економіки задля подальшого утримання країн обслуговуючої ланки у числі індустріальних й інтелектуальних донорів.

Держави, які мають на меті все ж таки зайняти місце серед світових лідерів, мають урахувати їх досвід, брати до уваги їх помилки й найбільші досягнення, щоб у майбутньому бути спроможними створити їм гідну конкуренцію.

Д. Беллом введено поняття «технологічні сходи», на шаблях яких знаходяться держави, на найвищих знаходяться США і Японія, рушійною силою просування по цих шаблях є створення і розвиток інноваційної економіки⁴.

¹ Международный междисциплинарный энциклопедический словарь [Текст] / гл. ред. и сост. И. И. Мазур, А. Н. Чумаков ; Центр науч. и приклад. программ «Диалог». – М. : Емма, 2006. – 960 с.

² Інноваційне інвестування в Україні: проблеми правового забезпечення [Текст] : кол. моногр. / за наук. ред. Д. В. Задихайла. – Х. : Юрайт, 2013. – 536 с.

³ Василенко, М. Д. Концептуальні засади господарсько-правового режиму технопарків і технополісів [Текст] : дис. ... д-ра юрид. наук / М. Д. Василенко. – О., 2013. – 456 с.

⁴ Белл, Д. (1975) Грядущее постиндустриальное общество. Опыт социального прогнозирования [Текст] / Д. Белл ; пер. с англ. под ред. В. Л. Иноземцева. – М. : Academia, 1999.

Д. М. Василенко вважає, що політика вільного ринку зазнала фіаско, бо в реальному житті передбачала лише зростання програм, спрямованих на роздачу грошей, що призводило до підриву національних фінансових систем, і розвинені країни знайшли іншу парадигму розвитку — інноваційного¹.

Україною декларативно взято курс на перехід до інноваційно-орієнтованої економіки, але у зв'язку із недостатнім створенням реальних нормативно закріплених умов такого переходу й узагалі розвитку, вона так і залишається на периферії конкурентоспроможних держав. Такого роду зволікання неприпустимі, Б. В. Гриньов та В. А. Гусев виділяють ключові умови, які найбільш вплинули на еволюцію господарських систем передових країн:

– наявність конкурентоспроможних секторів виробництва (матеріального і нематеріального), керованих великими корпораціями. Такі корпорації є основними агентами внутрішніх світових ринків, саме вони визначають перспективні напрями науково-технічного та інноваційного розвитку. Яскравим прикладом із цього ряду є фінська компанія «Nokia» — провідний світовий виробник засобів стільникового зв'язку — сформувала всередині країни потужний інноваційний кластер, у який входять різноманітні промислові, науково-технічні, освітні, фінансові, консалтингові, торговельні установи та підприємства;

– активна державна політика щодо формування комплексу загальноекономічних умов, необхідних для інноваційного розвитку, з виділення та підтримки національних пріоритетів в економічній, науково-технічній та освітніх сферах. Виняткова важливість цієї умови переконливо підтверджується в останні десятиліття економічними успіхами низки країн, які були в недавньому минулому аутсайдерами світової економіки й не мали значного науково-технічного, освітнього та виробничого потенціалу (Республіка Корея, Ірландія, Фінляндія, Тайвань та ін.);

– широка інтеграція країни в глобальну інноваційну сферу та інтенсивний розвиток міжнародного співробітництва у пріоритетних

¹ Василенко, М. Д. Концептуальні засади господарсько-правового режиму технопарків і технополісів [Текст] : дис. ... д-ра юрид. наук / М. Д. Василенко. – О., 2013. – 456 с.

секторах виробництва як найважливіші умови розвитку науково-технічного та інноваційного потенціалу і залучення інвестицій¹.

Російський учений А. А. Харін пропонує вирішення переходу до інноваційної моделі економіки таким чином: першим кроком він відзначає створення національної інноваційної стратегії, яка повинна намічати цілі, до яких слід прагнути, великі корінні довготривалі завдання і засоби для їх вирішення, бути науково обґрунтованою, зрозумілою та прийнятою національною науково-інноваційною доктриною. Стратегія, з цієї точки зору, повинна була б бути не початком, а підсумком великої роботи.

Науковець звертає увагу на кілька принципових моментів, які повинна була б відобразити національна інноваційна стратегія.

Насамперед важливий сам факт обговорення і прийняття такого документа, як Стратегії, що на відміну від політики може переглядатися і враховувати швидкі зміни, проміжні цілі та етапи, намічає орієнтири, до яких ми хочемо прийти, по відношенню до яких і можна буде судити про успіхи або невдачі конкретних програм і дій. У США в цій сфері зазирають у майбутнє на 15 років, у Японії — на 25, у Китаї — на 50.

Оснovo будь-якої успішної економічної стратегії складає вірне визначення цілей і показників, за якими можна судити, чи наближаємося ми або віддаляємося від намічених цілей.

Після того як визначено стратегію і зрозуміло, куди треба прийти, слід намітити тактику й обрати конкретний шлях. Наступним кроком має бути зменшення числа пріоритетів. Спроби розвитку інноваційної сфери в останні десятиліття, як правило, проходять за однією і тією самою схемою. На високому рівні позначалася проблема, потім без належного опрацювання, оцінки наявних ресурсів і майбутніх вигод призначалися пріоритети. Пріоритетів раз у раз виявляється занадто багато, у порівнянні з виділеними на ці цілі ресурсами і можливостями управлінської системи реально організувати роботу. Далі йде конкретність очікуваних результатів. Результат, що стосується розвитку критичної технології, часто є невідчутним. Тому провідні країни — члени ОЕСР (США, Японія та ін.) публікують національні

¹ Гринев, Б. В. Инноватика [Текст] : учеб. пособие / Б. В. Гринев, В. А. Гусев. – Харьков : Исма, 2010. – 352 с.

програми розвитку інновацій, у яких фокусують увагу на товарах і послугах (цілях), які повинні з'явитися в результаті інноваційної активності, а не на технологіях і програмах (засобах). Особливо детально опрацьований японський національний проект, у якому приблизно оцінені витрати, терміни, вказані найбільш імовірні фірми і дослідницькі структури, які реалізовуватимуть створення конкретних товарів і послуг. Зараз такі документи є невід'ємною рисою сильної інноваційної політики¹. Їх необхідно створити і в Україні.

В умовах сучасних глобалізаційних процесів розвиток наукової та науково-технічних сфер неможливий без тісної взаємодії держави підприємців, науки та бізнесу в умовах функціонування інноваційної економіки — державно-приватне партнерство. Кожен з учасників партнерства виконує властиві йому функції і не може нормально існувати й розвиватися один без одного, в протистоянні один з одним. На частку підприємницького сектору припадає функція забезпечення виробництва й інноваційного оновлення на основі реалізації наукових досягнень мільйонів товарів і послуг, підвищення їх конкурентоспроможності відповідно до вимог споживачів, своєчасного здійснення для цього поліпшують інновації, виплати частини отриманих доходів державі для виконання ним своїх функцій, відтворення трудових та природних ресурсів. На державі лежить відповідальність за вибір та реалізацію довгострокової і середньострокової стратегії соціально-економічного, інноваційно-технологічного розвитку, за старту підтримку базисних інновацій, за створення сприятливого інноваційно-інвестиційного клімату, за ефективний і пропорційний розвиток та інновації в неринковому секторі економіки, за забезпечення зовнішніх умов розвитку, економічної і технологічної безпеки. Місце протистояння влади, науки та бізнесу має зайняти співпраця та її вища форма — партнерство, з чітким розмежуванням функцій і відповідальності кожного з партнерів².

¹ Харин, А. А. Инновационная экономика в России. Реалии и перспективы [Електронний ресурс] / А. А. Харин, В. П. Майборода. – Режим доступу: aeer.cctpu.edu.ru/winn/db_reg/articles/74.doc.

² Цветков, В. А. Инновационная экономика как форма постиндустриального развития [Текст] / В. А. Цветков, Е. В. Моргунов, Н. В. Илларионов // Пром. политика Рос. Федерации. – 2008. – № 1. – С. 24–42.

Обраний напрям створення інноваційної економіки, як вбачається, уже по-іншому вибудовує відносини ринку й держави, у цьому випадку віддається перевага партнерству, діалогу, цілеспрямованій співпраці задля створення сприятливих умов для розвитку й функціонування науково-інноваційного середовища у країні. Адже держава й ринок є особливими й найважливішими інституціями, які в першому випадку цілеспрямовано за допомогою важелів економічної політики, у другому — через коливання кон'юнктури, здійснюють загальне регулювання інноваційної діяльності.

Однак не слід забувати про не досить позитивний досвід ринкового саморегулювання із повним запереченням державного регулювання. Саме цей досвід і призвів до переорієнтації багатьох країн на інноваційну економічну модель розвитку, у якій державне регулювання покликане компенсувати недоліки ринкового саморегулювання. Його конкретні напрями, масштаби та методи визначаються характером і гостротою соціально-економічних проблем у певний період. Забезпечення органічного поєднання механізмів ринкового саморегулювання та державного регулювання є запорукою економічного і соціального розвитку країни, наскільки оптимально вдається забезпечити таке сполучення залежить від діяльності державних органів¹.

На сьогодні докорінний перегляд та зміна ролі держави у здійсненні регулювання господарською діяльністю зумовлена практичним висновком щодо неспроможності ринкових механізмів впливати на розвиток виробництва, врегулювання економічних процесів, охорону суспільних інтересів. Державне регулювання має на меті створення сприятливих економічних, правових, організаційних умов діяльності суб'єктів господарювання, які в сукупності створюють загальну позитивну атмосферу для розвитку держави.

Г. В. Смолин відзначає, що без державного регулювання помітно знижується ефективність виробництва, незатребуваною виявляється фундаментальна наука, через збільшення фінансових витрат скоро-

¹ Ямкова, І. М. Співвідношення правового регулювання і державного регулювання господарської діяльності. Проблеми правознавства очима молодих вчених [Текст] / І. М. Ямкова, І. П. Глаззіна // Зб. наук. пр. за матеріалами Всеукр. наук.-практ. конф. «Проблеми правознавства очима молодих вчених», 31 січ. 2011 р. — Херсон ; Тернопіль : ХЮІ ХНУВС, 2011. — 204 с.

чується інфраструктура соціальної сфери, а рух до цивілізованих форм життя здійснюється стихійно, з великими витратами і значними втратами¹.

При стихійному ринковому розвитку без державного втручання виникають так звані «провали» ринку, тобто ситуації, коли ринковий механізм не забезпечує оптимального розподілу ресурсів. «Провали» ринку обумовлені недосконалою конкуренцією, неможливістю виробляти суспільні товари в необхідній кількості, існуванням зовнішніх ефектів, неповнотою інформації, економічною нестабільністю. Досягнення максимальної ефективності і підвищення рівня добробуту суспільства можливо тільки при поєднанні ринкових і державних регуляторів. Пошук оптимального співвідношення ринкових і державних регуляторів — складна і важлива задача².

Д. В. Задахайло зазначає, що ринкові регулятори не є ідеальним механізмом регулювання економічної діяльності: вони не здатні протистояти монополістичним тенденціям, які обмежують вільну конкуренцію, оскільки прагнення до монополії міститься в самій природі індивідуального інтересу. Ринкові механізми не спроможні врегулювати суспільні блага, непривабливі для приватного виробника товари і послуги, зокрема, через неможливість їх реалізації за допомогою механізмів ринку або через їх високу собівартість. Ринковий механізм не може запобігти забрудненню довкілля, він неспроможний забезпечити контроль за виробництвом екологічно чистих товарів та запобігти можливим небезпекам від певних видів діяльності для здоров'я громадян, довкілля і держави. Ринок не забезпечує соціальних гарантій, не в змозі нейтралізувати надмірну диференціацію в розподілі ресурсів та доходів. Дуже часто він породжує неповну і недосконалу інформацію, що підриває здатність до прийняття оптимальних рішень суб'єктами ринкових відносин. Ринок також може призводити до надмірної концентрації економічної влади в руках певних суб'єктів і не може самотійно, без втручання зовнішнього регулятора-держави

¹ Смолин, Г. В. Державне регулювання господарської діяльності [Текст] : курс лекцій / Г. В. Смолин. – Л. : Львів. держ. ун-т внутр. справ, 2012. – 528 с.

² Архієреєв, С. І. Державне регулювання економіки [Текст] : навч. посіб. / С. І. Архієреєв, Н. Б. Решетняк ; Нац. техн. ун-т «Харк. політехн. ін-т». – Х. : НТУ «ХПИ», 2004. – 205 с.

ви підтримувати і забезпечувати середовище повноцінної й відкритої конкуренції¹.

З метою реалізації державної політики в інноваційній, а отже, і в науково-технічній сферах господарювання держава застосовує різноманітні засоби державного регулювання. Під засобами державного регулювання господарської діяльності загалом розуміють способи, прийоми або методи регулюючого впливу держави на діяльність суб'єктів господарювання, що застосовуються з метою реалізації необхідних державі цілей і завдань. Саме засоби (методи) значною мірою розкривають внутрішню сутність державного регулювання, на відміну від його форм, які характеризують його зовнішній вираз².

Л. А. Швайкою виділено форми прямого й непрямого регулювання, де до важелів прямого регулювання у сфері науково-технічної діяльності науковець відносить:

- визначення державних пріоритетів розвитку науки і техніки;
- формування державних науково-технічних програм;
- доведення державних замовлень на науково-технічні розробки;
- бюджетне фінансування фундаментальних досліджень та реалізації науково-технічних програм;
- проведення державної науково-технічної експертизи;
- підготовку науково-технічних кадрів вищої кваліфікації;
- здійснення патентної та ліцензійної діяльності.

До важелів непрямого регулювання науково-технічної діяльності належать:

- створення сприятливих умов для здійснення науково-технічної діяльності всіма суб'єктами підприємництва;
- правовий захист інтелектуальної власності;
- звільнення від оподаткування, введення пільгового режиму оподаткування суб'єктів господарювання у сфері науково-технічної діяльності;
- введення пільгового кредитування;

¹ Господарське право [Текст] : підручник / Д. В. Задихайло, В. М. Пашков, Р. П. Бойчук та ін. ; за заг. ред. Д. В. Задихайла, В. М. Пашкова. – Х. : Право, 2012. – 696 с.

² Господарське право [Текст] : підручник / О. П. Подцерковний, О. О. Квасницька, А. В. Смітюх та ін. ; за ред. О. П. Подцерковного. – 2-ге вид., доповн. і перероб. – Х. : Одисей, 2012. – 640 с.

- встановлення взаємовигідних міжнародних зв'язків;
- пропагування науково-технічних досягнень;
- стимулювання науково-технічної творчості¹.

Слід зазначити, що в законодавстві не існує чіткого розмежування даних категорій та визначених принципів поділу на засоби й форми державного регулювання. Так, наприклад, у ст. 12 ГК України² ліцензування віднесено до засобів державного регулювання, а в ст. 3 Закону України «Про державне регулювання ринку цінних паперів»³ воно зазначене як форма.

У нашому дослідженні будемо спиратись на закріплені у ст. 12 ГК України основні засоби регулюючого впливу держави на діяльність суб'єктів господарювання, а саме:

- державне замовлення;
- ліцензування, патентування і квотування;
- сертифікацію та стандартизацію;
- застосування нормативів та лімітів;
- регулювання цін і тарифів;
- надання інвестиційних, податкових та інших пільг;
- надання дотацій, компенсацій, цільових інновацій та субсидій⁴.

Розглянемо більш детально деякі із засобів регулюючого впливу держави на наукову та науково-технічну діяльність.

Державне замовлення

Стаття 13 ГК України визначає державне замовлення як засіб державного регулювання економіки шляхом формування на договірній (контрактній) основі складу та обсягів продукції (робіт, послуг), необхідної для пріоритетних державних потреб, розміщення державних контрактів на поставку (закупівлю) цієї продукції (виконання

¹ Швайка, Л. А. Державне регулювання економіки [Текст] : навч. посіб. / Л. А. Швайка. – К. : Знання, 2006. – 435 с.

² Господарський кодекс України [Текст] : затв. Законом України від 16.01.2003 № 436-IV // Відом. Верхов. Ради України. – 2003. – № 18–22. – Ст. 144.

³ Про державне регулювання ринку цінних паперів [Текст] : Закон України від 30.10.1996 № 448/96-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/448/96-вр>.

⁴ Господарський кодекс України [Текст] : затв. Законом України від 16.01.2003 № 436-IV // Відом. Верхов. Ради України. – 2003. – № 18–22. – Ст. 144.

робіт, надання послуг) серед суб'єктів господарювання, незалежно від їх форми власності¹.

Державне замовлення у науково-технічній сфері забезпечує економічно вигідні умови для участі наукових, дослідних і проектних організацій у розвитку фундаментальних досліджень, розробці та освоєнні принципово нових технологій і видів продукції. Державне замовлення формується відповідно до державних науково-технічних програм на договірній основі. Воно забезпечується фінансуванням, підтримується матеріально-технічними ресурсами та видається виконавцям на конкурсних засадах².

Порядок формування і виконання замовлення на проведення фундаментальних наукових досліджень, прикладних наукових досліджень встановлюється Постановою Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку формування і виконання замовлення на проведення фундаментальних наукових досліджень, прикладних наукових досліджень та виконання науково-технічних (експериментальних) розробок за рахунок коштів державного бюджету» від 25.08.2004 № 1084³.

Згідно з цією Постановою державне замовлення формується за програмно-цільовим принципом з метою реалізації пріоритетних напрямів розвитку науки і техніки, інноваційної діяльності або наукового забезпечення розвитку відповідної сфери суспільного виробництва, пріоритетних напрямів діяльності замовника.

Замовник на підставі результатів наукової та науково-технічної експертизи заявок на виконання замовлення, аналізу перспектив розвитку світової та вітчизняної науки і техніки у відповідних галузях, прогнозів кон'юнктури світового ринку наукоємної продукції та

¹ Господарський кодекс України [Текст] : затв. Законом України від 16.01.2003 № 436-IV // Відом. Верхов. Ради України. – 2003. – № 18–22. – Ст. 144.

² Гриньова, В. М. Державне регулювання економіки [Електронний ресурс] / В. М. Гриньова. – Режим доступу: http://pidruchniki.ws/1830102538432/ekonomika/metodi_regulyuvannya_innovatsiyного_rozvitku.

³ Про затвердження Порядку формування і виконання замовлення на проведення фундаментальних наукових досліджень, прикладних наукових досліджень та виконання науково-технічних (експериментальних) розробок за рахунок коштів державного бюджету [Електронний ресурс] : Постанова Каб. Міністрів від 25.08.2004 № 1084. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1084-2004-п/ed20120111>.

суспільної потреби у нових наукових знаннях, сучасних технологіях і товарній продукції визначає тематику замовлення. Тематика замовлення та його виконавці затверджуються замовником, після чого складається перелік завдань.

Замовлення виконується за договором (угодою), що укладається між замовником та виконавцем. Замовлення на виконання наукових досліджень і науково-технічних розробок установами, що належать до сфери управління головного розпорядника бюджетних коштів, здійснюється згідно із затвердженим замовником порядком. Невід'ємною складовою зазначеного договору (угоди), порядку є завдання (технічні завдання), у яких детально визначаються вимоги до результатів виконання замовлення, а також до порядку перевірки застосування та обліку науково-технічних розробок суб'єктами господарювання.

Договорами (угодами) також визначаються обсяги, строки виконання замовлення, порядок фінансування, звітування про виконання, відповідальність сторін за взяті зобов'язання, порядок та умови передачі і використання прав на науково-технічну продукцію.

Регулювання організації державного замовлення раніше здійснювалось на основі положень Закону України «Про державне замовлення для задоволення пріоритетних державних потреб» від 22.12.1995 № 493/95-ВР¹, який утратив чинність на підставі прийняття Закону України «Про здійснення державних закупівель» від 10.04.2014 № 1197-VII², який ст. 2 встановлює, що дія цього Закону не поширюється на випадки, якщо предметом закупівлі є послуги з провадження наукової, науково-технічної діяльності, які фінансуються на конкурсній основі в порядку, визначеному ст. 34 Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність» від 13.12.1991 № 1977-XII³. Отже, послуги з провадження наукової та науково-технічної діяльності тепер не предмет замовлення, а предмет закупівлі, який не регулюється

¹ Про державне замовлення для задоволення пріоритетних державних потреб [Електронний ресурс] : Закон України від 22.12.1995 № 493/95-ВР. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/493/95-вр>.

² Про здійснення державних закупівель [Електронний ресурс] : Закон України від 10.04.2014 № 1197-VII. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1197-18>.

³ Про наукову і науково-технічну діяльність [Електронний ресурс] : Закон України від 13.12.1991 № 1977-XII. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1977-12>.

Законом України «Про здійснення державних закупівель», а звідси виникають питання щодо процедури здійснення закупівлі. Формування і виконання замовлення на проведення фундаментальних наукових досліджень, прикладних наукових досліджень та виконання науково-технічних (експериментальних) розробок за рахунок коштів державного бюджету здійснюється через процедуру замовлення, що знов призводить до незрозумілої ситуації.

На даний момент також ведеться активне громадське обговорення Проекту Закону України «Про внесення змін до Закону України “Про наукову і науково-технічну діяльність”», що пропонується робочою групою, створеною Комітетом Верховної Ради України з питань науки і освіти у 2013 р., від 22.04.2014 р. У цьому Проекті подано нові механізми забезпечення державної підтримки наукових установ, розширено і деталізовано перелік суб’єктів наукової і науково-технічної діяльності, передбачені нові можливості для залучення наукових установ недержавної власності, законодавчо закріплені гарантії держави щодо свободи творчої, наукової і науково-технічної діяльності наукових установ. Але в ньому також неузгодженим залишається питання державного замовлення, яке згідно із Порядком формування і виконання замовлення на проведення фундаментальних наукових досліджень, прикладних наукових досліджень та виконання науково-технічних (експериментальних) розробок за рахунок коштів державного бюджету здійснюється через процедуру замовлення, а в Проекті зазначається, що через процедуру закупівлі це свідчить про актуальність визначення засобів державного регулювання наукової та науково-технічної діяльності та їх узгодження з положеннями інших законодавчих актів.

Надання інвестиційних, податкових та інших пільг

Серед науковців проблемам, які пов’язані із даним засобом регулювання науково-технічної та інноваційної діяльності, приділяється значна увага, але на законодавчому рівні досі не створено сприятливих умов, для того щоб цей засіб став результативним. Правове регулювання здійснюється рядом законодавчо-нормативних актів, зокрема законами України «Про інноваційну діяльність», «Про інвестиційну діяльність», «Про наукову і науково-технічну діяльність», а також Господарським та Податковим кодексами України.

Для залучення інвестицій у науково-технічну й інноваційну сфери необхідно створити потрібні умови перш за все на законодавчому рівні.

В. В. Кудрявцева зазначає, що інвестування виступає однією з найважливіших фаз ринкового і власне економічного обороту поряд з організацією виробництва й реалізацією товарів і послуг. Інвестиційне законодавство складалось крок за кроком останнє десятиріччя, воно є комплексною галуззю, що охоплює норми права за різною галузевою належністю, які після бурхливого розвитку потребують серйозних законотворчих зусиль, спрямованих на об'єднання великої кількості його інститутів шляхом систематизації й максимальної уніфікації норм щодо правового регулювання складу інвестиційних відносин, правових форм їх реалізації, засобів регулювання, стимулювання інвестиційних процесів та оптимізації функціонування ринку інвестиційних ресурсів¹.

Різноманіття інвестиційного законодавства, що налічує величезну кількість нормативно-правових актів, які розпорошені по різних галузях, прийняті різними органами влади, призводить до дезорієнтації у законодавстві та наявності значних прогалин у регулюванні інвестиційних відносин.

Ця проблема гостро потребує вирішення, оскільки розвиток наукової, науково-технічної та інноваційної сфер потребує залучення як державних коштів, так і позабюджетних джерел фінансування, якими можуть бути іноземні інвестиції та інвестиції вітчизняного бізнесу, але задля їх отримання в Україні потрібно створювати сприятливий інвестиційний клімат, враховуючи той факт, що інвестування у науково-технічну й інноваційну діяльність є достатньо капіталоемним і доволі ризикованим. Однією із умов його створення є стимулювання інвестиційної діяльності за допомогою інвестиційних і податкових пільг.

Підвищення питомої ваги пільг, які забезпечують сприятливий інвестиційний клімат, є загальносвітовою тенденцією.

Починаючи з 1980-х рр. уряд Великої Британії проводить активну політику щодо розвитку науково-технічного сектору економіки за допомогою підтримки та заохочення інвестицій у науково-технічний

¹ Кудрявцева, В. В. Інвестиційне законодавство України: напрямки вдосконалення [Текст] / В. В. Кудрявцева // Пробл. законності. – Вип. 65. – Х., 2004. – С. 89–94.

сектор, зокрема в галузі високих технологій. Ключовим механізмом державної підтримки розвитку науки і високих технологій у Великій Британії з фінансової точки зору є застосування податкових пільг у галузі інноваційної діяльності. Після активних консультацій із представниками бізнес-спільноти в 2000 р. були введені податкові пільги для малих і середніх підприємств, а потім у 2002 р. вони були поширені на великі компанії. Податкові пільги в галузі R&D є державною ініціативою у вигляді звільнення від сплати корпоративного податку в цілях стимулювання приватних інвестицій у наукову діяльність. Слід зазначити, що в даній галузі держава постійно підтримує діалог із бізнес-спільнотою щодо постійного вдосконалення механізму податкових пільг.

Пільгове стимулювання розвитку наукової та науково-технічної діяльності відбувається за рахунок урядових програм:

– «Програма гарантій по кредитах», початок реалізації — 1981 р. Програма дозволяє комерційним банкам і фінансовим інститутам позичати до 100 тис. ф. ст. за умови, що Міністерство торгівлі і промисловості гарантує 70 % суми кредиту (85 %, якщо фірма-клієнт розташована в регіоні, якому надається цілеспрямована економічна допомога). Термін кредиту — від 2 до 7 років. Із гарантованої суми позичальник повинен відраховувати Міністерству 2,5 % на рік (1 %, якщо позика зроблена уперше і позичальник відноситься до спеціальних регіонів). Із дня свого заснування виділено позики на суму більше 980 млн ф. ст., надані більш ніж 32 000 малих фірм;

– «Програма розширення бізнесу», затверджена в 1983 р., залучає ризикове фінансування в ті проекти, по яких очікуються високі прибутки, а також надає податкові пільги інвесторам як компенсації за ризик. Інвестор повинен утримувати акції малого підприємства протягом п'яти років, інакше втрачаються податкові пільги;

– «Програма заохочення грантами за досягнення малих фірм у галузі науки і техніки» передбачає проведення в два етапи конкурсу інновацій малих підприємств з чисельністю зайнятих до 50 осіб. Переможці першого етапу отримують від Міністерства торгівлі і промисловості грант, який покриває 75 % вартості проекту, але не перевищує 50 000 ф. ст. Проекти відбираються за критеріями якості та новизни, важливості і потенційної комерційної користі для Великої

Британії. Другий етап являє собою самостійний конкурс, який відкривається через дев'ять місяців після першого етапу (фінансування другого року реалізації проекту) і покриває 50 % вартості етапу, але не більше 100 тис. ф. ст.;

– «Програма підтримки розробки нової продукції» відкрита в 1991 р. З метою надання малим фірмам допомоги зі створення нових продуктів і процесів, які відрізняються передовим науково-технічним рівнем. Фірми з кількістю зайнятих до 500 чоловік можуть отримати грант, який покриває 30 % вартості проекту, але не перевищує 150 тис. ф. ст. Мінімальна вартість — 50 тис. ф. ст., терміни реалізації від 6 міс. до трьох років. Проекти оцінюються з точки зору користі й істотних технологічних переваг.

Застосування податкових пільг у Великій Британії

Усі компанії, які щорічно вкладають більше 10 тис. ф. ст. у наукову діяльність, що відповідають визначеним у законодавстві критеріям у цілях оподаткування, мають право на податкові відрахування при підрахунку суми податку на прибуток у розмірі:

- 150 % від витрат, які підпадають під критерії R&D (НДДКР), для малих і середніх компаній;
- 125 % від витрат на R&D для великих компаній.

Дані пільги не застосовуються щодо приватних осіб і товариств (partnerships).

Для того щоб діяльність була інноваційною, вона повинна відповідати загальноприйнятій практиці бухобліку та відповідати критеріям, що містяться в Керівництві DTI 2004. Витрати компанії на R&D, що підлягають податковим пільгам, включають у себе:

- витрати по найму персоналу, прямо або опосередковано залученого у здійснення R&D;
- витрати, пов'язані з наданням персоналу, який прямо чи опосередковано залучений у R&D;
- придбання споживаних і матеріалів, що видозмінюються, які напряму використовуються при здійсненні R&D (у загальному сенсі — фізичні матеріали, споживані в рамках здійснення R&D);
- витрати на електроенергію, воду, паливо і програмне забезпечення, що безпосередньо використовуються в цілях R&D.

Для отримання податкових вирахувань компанія повинна подати заяву за встановленою формою (FormCT600) в місцеве відділення HMRC (Her Majesty's Revenue & Customs). Компанія також може звернутися в HMRC за докладними роз'ясненнями щодо податкових пільг та чинному законодавству у сфері. Роз'яснення з питань віднесення наукової діяльності до R&D відповідно до положень Керівництва DTI 2004 компанія може отримати, звернувшись у DBERR (Department for Business, Enterprise and Regulatory Reform).

У даний час стосовно надання податкових пільг у галузі R&D діють дві схеми — для малих/середніх і великих компаній.

Схема для малих і середніх компаній: 150 % ставка податкових вирахувань; на кожні 100 ф. ст. витрат на R&D надається 24 ф. ст. відшкодування; компанія може вимагати податкові відрахування на витрати, пов'язані з R&D, включаючи за договором підряду; компанія не може претендувати на податкові пільги за внески в незалежні дослідження; розмір податкових вирахувань може бути знижений, якщо діяльність компанії в галузі R&D субсидується або отримано грант у відношенні R&D; однією з обов'язкових умов для відшкодування компанії податку є обов'язкова наявність прав інтелектуальної власності на результати R&D.

Схема для великих компаній: 125 % ставка податкових вирахувань; на кожні 100 ф. ст. витрат на R&D відшкодування не надається; компанія може вимагати податкові відрахування на витрати, пов'язані з R&D, тільки якщо вона здійснює таку діяльність самостійно, або за договором підряду з університетами, некомерційними організаціями та науковими лабораторіями; компанія може вимагати податкові пільги за вклад у незалежні дослідження; не передбачені зниження відрахувань при використанні гранту або субсидій; компанія не зобов'язана володіти правами інтелектуальної власності на результати R&D.

Необхідно відзначити, що в рамках реалізації державної політики в галузі розвитку науки компаніям, залученим у наукову діяльність, можуть бути надані гранти на проведення науково-дослідних вишукувань. У разі якщо інноваційна діяльність малої або середньої компанії була профінансована державою у вигляді гранту, податкові

пільги стосовно такої діяльності не застосовуються в частині розміру такого гранту¹.

Даний приклад Великої Британії у сфері налагодження і підтримки діалогу між державою і приватним сектором, який привів не тільки до запровадження податкових пільг, а й до постійного спрощення розуміння даного інституту, був визнаний на міжнародному рівні найкращою в світі практичною моделлю із застосування подібних заходів².

Запозичення позитивного досвіду Великої Британії є доволі актуальним, оскільки в Україні на даний час мають місце такі тенденції, як зменшення кредитного інвестування у зв'язку з дефіцитом ресурсів у банківській системі; недостатність власних коштів підприємств для здійснення інвестування; відсутність системи надання податкових пільг суб'єктам науково-технічної та інноваційної діяльності; критичний рівень зносу основних фондів у національній економіці.

Із проведеного дослідження, на нашу думку, можна зробити такі висновки:

1. Динамічний прогрес наукової та науково-технічної сфер є одним із основних чинників, які впливають на розвиток національної економіки. Існує безліч причин та обставин, які призвели до неспроможності України посісти гідне місце у постіндустріальному співтоваристві. Ресурсозабезпеченість безперечно займає чільне місце серед чинників, які впливають на цю можливість, але на практиці України стало зрозумілим: невірність обраної державної політики і призводить до стану занепаду самих ресурсів. Держава є координатором, який обирає напрями свого розвитку та бере курс на досягнення певних цілей. У сучасних умовах розвитку суспільних відносин, пов'язаних із здійсненням господарювання у науковій та науково-технічній сферах, ринкових та економічних механізмів регулювання явно стає недостатньо. Існує гостра потреба у здійсненні регуляторної діяльності з боку держави.

¹ Гаврилов, А. В. О подходе Великобритании к использованию налоговых льгот для стимулирования инновационного развития экономики [Електронний ресурс] / А. В. Гаврилов. – Режим доступу: http://www.economy-esr.ru/Economic/VED/Inform_po_stranam/British/Torgov-econom_sotrudnichestvo/nalogovye_lgotu.doc.

² Expert Group on Fiscal Measures for Research, Report submitted to CREST in the context of the Open Method of Coordination³, The Hague, 15 June 2004.

2. У законодавстві та юридичній доктрині немає узгодженості щодо застосування й розмежування понять «державне регулювання» та «державне управління». Для господарського права, на нашу думку, не доцільно використовувати термін «державне управління» з огляду на те що управління більш притаманне адміністративно-командній системі економіки часів СРСР, а засади ринкової економіки передбачають повну господарську самостійність суб'єктів господарювання, яка ґрунтується на ефективному державному регулюванні.

3. У європейському дискурсі поняття «державне управління» охоплює три виміри, яким відповідають три англомовних терміни: *governance* — врядування, *management* — менеджмент та *administration* — адміністрування.

Урядування — визначення загального курсу розвитку держави, цілей політики на найближчий період; встановлення пріоритетів та вироблення моделі й механізмів координації політики; визначення інституцій, що мають відігравати провідну роль в інтеграційних процесах, а також основних стейкхолдерів (зацікавлених сторін) і партнерів; а головне — це вироблення політичного консенсусу, досягнення суспільної згоди.

Менеджмент — реалізація стратегій і досягнення визначених цілей. Тут завдання полягає в тому, щоб, спираючись на існуючу інституційну систему, використовуючи та вдосконалюючи наявні механізми координації та співробітництва, обрати найкращі інструменти реалізації інтеграційної політики, мобілізувати ресурси, в тому числі людські, визначити ключових виконавців, знайти шляхи забезпечення потреб тощо.

Слід зазначити, що в сучасних умовах європейської інтеграції України, щоб реалізувати єдину урядову стратегію, керівникам окремих міністерств і відомств слід визначити спільні пріоритети, визнати спільні параметри діяльності, намагатися уникати неузгодженостей, бути готовими до переговорів у разі конфліктних політик, шукати згоди та врегулювання конфліктів, спиратися на механізм посередництва, постійно обмінюватися інформацією та не припиняти процесу консультацій.

Адміністрування — налагодження внутрішньоінституційних процедур і процесів, які сприятимуть безперебійному функціонуванню інституцій та їхніх підрозділів: виконанню функціональних обов'язків державними службовцями; запровадженню належного планування,

звітності, контролю та оцінювання; удосконаленню процесів обігу інформації та комунікації тощо. Адміністрування також стосується правил і процедур міжінституційної співпраці: адже посередництво, переговори між різними відомствами, пошуки консенсусу, врегулювання конфліктів, консультації з іншими міністерствами, організація обміну інформацією із зацікавленими сторонами і налагодження зворотного зв'язку — все це вимагає певних процедур і правил.

Ці виміри державного управління теоретично можна розглядати окремо один від одного. Проте ефективність системи державного управління, послідовність, гармонійність та узгодженість державної політики можливі лише за умови, коли всі три виміри послідовно, гармонійно й узгоджено взаємопов'язані — жоден не працює ефективно без двох інших. У даному випадку таке поняття, як *інтегрована державне управління (joined up government)*, працює в синергетичному режимі, який вкрай необхідний для ефективної координації та дієвої реалізації державної політики, особливо таких її пріоритетних напрямів, як європейська та євроатлантична інтеграція.

4. Ознайомившись із базовими поняттями, закріпленими в законодавстві, та науковою доктриною, зокрема дослідивши погляди видатних науковців, запропоновано визначення поняття державного регулювання діяльності у науковій та науково-технічній сферах, під яким, на наш погляд, можна розуміти законодавчо закріплену сукупність засобів і механізмів впливу, регламентуючого, дозволяючого, контролюючого та стимулюючого характеру, направлених на реалізацію державної політики у науковій та науково-технічній сферах у відповідності із суспільними потребами.

5. З метою реалізації державної політики в науково-технічній сферах господарювання держава застосовує різноманітні засоби державного регулювання. Під засобами державного регулювання господарської діяльності загалом розуміють способи, прийоми або методи регулюючого впливу держави на діяльність суб'єктів господарювання, що застосовуються з метою реалізації необхідних державі цілей і завдань. Засоби значною мірою розкривають внутрішню сутність державного регулювання.

На даний момент значної актуальності набуває визначення засобів державного регулювання наукової та науково-технічної діяльності у зв'язку із їх неузгодженістю у законодавчих актах.

Розділ 3

ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІННОВАЦІЙНОГО ВЕКТОРА СТРУКТУРНО-ГАЛУЗЕВОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ: ОКРЕМІ АСПЕКТИ

3.1. Процеси концентрації капіталу та інноваційний розвиток: завдання господарсько-правового регулювання

Конкурентоспроможність та сталий розвиток економіки нашої держави залежать від її здатності оперативно реагувати на цілий спектр зовнішніх та внутрішніх викликів, обумовлених, зокрема, зміною внутрішніх факторів функціонування економічних систем у світі вкупі з негативними проявами світової економічної кризи. Аналіз ситуації, що склалася на сьогодні, вказує на те, що переконливих підстав для того, щоб безапеляційно звітувати про остаточне подолання негативних наслідків системної світової економічної кризи, поки, на жаль, немає. Отже, з'явилась нагальна необхідність фундаментального економіко-правового обґрунтування соціально-економічних змін, що відбуваються сьогодні.

У таких складних умовах перед Україною постає актуальне завдання успішної інтеграції вітчизняної економіки у світовий економічний простір, але із обов'язковим забезпеченням інтересів національного товаровиробника. Створення такого гнучкого балансу в сучасних умовах домінування транснаціональних корпорацій у світі є великою дилемою, але створення життєздатних механізмів правового регулювання відповідних соціально-економічних відносин стане запорукою забезпечення національної економічної безпеки України.